

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM – EMELT SZINT

2023. december 31-ig

A vizsgán használható segédeszközök

írásbeli: az intézmény biztosítja: termenként négy helyesírási szótár

szóbeli: az intézmény biztosítja: irodalmi szöveggyűjtemény, kötet vagy a feladatok kidolgozásával összefüggő más nyomtatott ismerethordozó a tételnek megfelelő részlete

A vizsga leírása

Írásbeli vizsga 240 perc

Feladatsor: 100 pont (Szövegértési és nyelvi- irodalmi műveltségi feladatsor– 40 pont; II. Szövegalkotási feladatok: műértelmező szöveg és reflektáló szöveg– 50 pont; Helyesírás: 8 pont Íráskép: 2 pont)

Az értékelés a központi javítási-értékelési útmutató alapján történik.

Szóbeli vizsga 20 perc (a témaköröket a vizsgát szervező intézmény határozza meg) – 50 pont

A vizsgázó vázlatot készíthet, amelyet tétele kifejtése közben használhat. A tételt a vizsgázónak önállóan kell kifejtenie. A szóbeli vizsga egy magyar nyelvi és egy irodalmi tételhez megfogalmazott feladat megoldásából és a megoldás kifejtéséből áll.

Témakörök az érettségi vizsgán

MAGYAR NYELV

Kommunikáció

A nyelv mint kommunikáció (A kommunikációs folyamat tényezőinek, céljának, funkcióinak, valamint ezek összefüggésének megértése, bizonyítása beszédhelyzetek elemzésével, szövegértelmezéssel, szövegalkotással. A nyelv szerepe a kommunikációban. A kommunikáció folyamata. A kommunikáció tényezői. A kommunikációs cél és funkció. A kommunikáció univerzális jellege. A kommunikáció fogalmának interdiszciplináris jellege. Néhány példa a különféle társadalmak és kultúrák jelrendszereinek eltéréseire (pl. a folklór, az utca, az elektronikus kommunikáció jelrendszere). A nyelvi és nem nyelvi kommunikációs normák kultúránkénti eltérései példák alapján.)

Pragmatika (A sikeres nyelvhasználat gyakorlata: a nyelvhasználat, a társalgás összetevői; beszédaktusok; az együttműködés elve; udvariassági formák. A nyelv működése, a nyelvhasználat különböző kontextusokban, különböző célok elérésére. Együttműködési elvek. Deixis.)

Nyelvi és vizuális kommunikáció (Az emberi kommunikáció nem nyelvi jelei és kifejezőeszközei. A vizuális és a nyelvi jel, a vizuális és a nyelvi kommunikáció.)

A kommunikáció működése (A kommunikáció formája: a szóbeliség és az írásbeliség.; A szövegfajták tartalmi és formai jellemzőinek kapcsolata a kommunikációs folyamattal.; Példák a különböző közlésmódok kommunikációs funkcióira.)

Személyközi kommunikáció (Kommunikációs zavar, manipuláció, elvárás, megfelelés. A közvetlen személyközi kommunikáció, az írott és az elektronikus tömegkommunikáció különbségei.)

A tömegkommunikáció (A különféle kommunikációs helyzetekben elhangzó üzenetek céljának dekódolása, az üzenetek szándékának felismerése.; Tény és vélemény, tájékoztatás és véleményközlés megkülönböztetése a tömegkommunikációban.; A kommunikáció típusainak, jellemzőinek megismerése; A tömegkommunikáció jellemzői, funkciói, megjelenési formái, nyelvi és képi kifejezési formái; A reklámok, internetes felületek; Néhány tömegkommunikációs műfaj. Tájékoztató és véleményközlő műfajok.)

A magyar nyelv története

A nyelv mint történeti képződmény (Változás és állandóság a nyelvben. Nyelvi változások felismerése a jelenkorban és múltban, példák alapján. Szinkrón és diakrón nyelvszemlélet.)

A magyar nyelv rokonsága (A magyar nyelv eredete, finnugor rokonságának bemutatása. A magyar nyelv eredete, finnugor rokonságának kutatói, a nyelvrokonság kutatásának módszerei. A magyar nyelvrokonság főbb bizonyítékai.)

Nyelvtörténeti korszakok (A magyar nyelv történetének fő korszakai.; A nyelvtörténet forrásai: kéziratos és nyomtatott nyelvemlékek. A nyelvújítás lényege és jelentősége példák alapján. Az ősmagyar, az ómagyar, a középmagyar korszak, az újmagyar kor. A nyelvtörténeti korszakokat jellemző változások néhány példája a hangrendszerből, a nyelvtani rendszerből. Az életmód, a történelem és a szókincs néhány összefüggése, anyagi és szellemi műveltség megjelenése a szókészletben néhány példával. Nyelvtörténeti-nyelvtudományi kézikönyvek. A nyelvújítás története, hatása, értékelése, ortológus-neológus vita főbb állomásai és szereplői, a magyar nyelv sztenderdizációja. Néhány szöveg nyelvi szempontú bemutatása a régi magyar irodalom köréből)

A magyar nyelv szókészletének alakulása (A szókészlet rétegei: ősi örökség, belső keletkezésű elemek, jövevényszók, nemzetközi műveltségsszók, idegen szavak. A szókincs jelentésváltozásának főbb típusai, tendenciái.)

Nyelvművelés (A mai magyar nyelvművelés néhány kérdése. A nyelvművelés fogalma, kérdései, feladata, szinterei; a nyelvi norma. A nyelvművelés szerepe az új nyelvi fejlemények, jelenségek értelmezésében.)

Ember és nyelvhasználat

Ember és nyelv (A nyelv mint a gondolkodás része. A nyelv szerepe a világról formált tudásunkban. ☒ Korlátozott kódú nyelvek: gesztusnyelvek, jelnyelvek.)

A jel, a jelrendszer (A nyelv mint jelrendszer.; A jel, jelek, jelrendszerek a nyelvi és nem nyelvi közlésben. A nyelvi jel sajátosságai. A jeltípusok.)

Általános nyelvészet (A nyelvek egyező és eltérő tulajdonságai, nyelvtipológia, főbb nyelvtípusok és jellemzőik (agglutináló, izoláló, flektáló). Az anyanyelv és más, tanult, ismert nyelvek jellemző tulajdonságainak összehasonlító megfigyelése.)

Nyelvváltozatok (A nyelvváltozatok rendszere, a nyelv vízszintes és függőleges tagolódása. A köznyelv jellemzői, használati területe. A nyelv társadalmi tagolódása szerinti csoportnyelvek, azok jellemző

használati köre, szókinccse. Csoportnyelvek, szaknyelvek, rétegnyelvek, hobbinyelvek. A szleng és az argó. Egynyelvű szótárak. A nyelv területi tagolódása: leggyakoribb nyelvjárásaink jellemzői, területi megjelenésük, a regionális köznyelv jellemzői. A rétegnyelvi szótárak (pl. tájszótár, szaknyelvi szótár). A szókinccs szerepének jellemzése nem irodalmi és irodalmi művekben (pl. újságnyelvben, szaknyelvben, szociográfiában.)

Nemzetiségi nyelvhasználat és határon túli magyar nyelvűség (Hazánkban élő nemzetiségi nyelvhasználat.; Nyelvünk helyzete a határon túl.; Nyelvi identitás. A kétnyelvűség, kettősnyelvűség, kevert nyelvűség kérdései. A nyelvközösség helyzete és nyelvhasználat közötti összefüggés.)

Nyelv és társadalom (Nyelvi sokszínűség, nyelvi tolerancia, nyelvi diszkrimináció. A tömegkommunikáció, valamint az információs társadalom hatása a nyelvhasználatra. Az információs társadalom hatása a nyelvhasználatra és a nyelvi érintkezésre (pl. szövegszerkesztés számítógéppel, kommunikáció az interneten, elektronikus levelezés). Az új „szóbeliség” (skype, chat) jelenségei és jellemzői. Kettősnyelvűség, kétnyelvűség, kevert nyelvűség.)

Nyelv és politika (Nyelvi tervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés, nyelvtörvény, norma. Korlátozott kód.)

A nyelvi szintek

Hangtan (A magánhangzók és a mássalhangzók rendszere. A hangkapcsolódási szabályosságok típusai és a helyesírás összefüggése. Hangtani ismeretek: a magyar hangállomány ismerete, a hangok alapvető képzési, ejtési jellemzői. A magyar hangrendszer nyelvjárási eltéréseinek megfigyelése. A magyar hangrendszer néhány nyelvtörténeti vonatkozása.)

A helyesírás (A magyar helyesírás rendszerszerűsége. Helyesírási szótár, elektronikus szótárak az iskolai és hétköznapi szövegalkotásban. A magyar helyesírás rendszere. A magyar helyesírás alapelvei. A helyesírás stilisztikai változatai.)

Alaktan és szótan (A morfémák, szóelemek szerepe és helyes használata a szóalak felépítésében, a szó szerkezetek alkotásában. Az alapszófajok, a viszonyszók és a mondatzók. Alaktani sajátosságok: a szótő, a szóelemek szerepe és funkciója, kapcsolódási szabályaik. A szavak szófaji rendszerbe sorolásának kritériumai, hagyományai, egy lehetséges szófaji rendszer megismerése.)

A mondat szintagmatikus szerkezete (A szó szerkezet fogalma, a szintagmák típusai, szerepük a mondat felépítésében, mondatbeli viszonyaik. A mondatrészek fogalma, fajtái, felismerésük mondatban, helyes használatuk a mondatok felépítésében. A vonzat.)

Mondattan (A mondat fogalma, a mondat szerkesztettség és mondatfajta szerinti típusai. Az egyszerű és összetett mondatok felismerése, egyszerű mondatok elemzése. A helyes mondat szerkesztés a gyakorlatban. Az egyszerű és összetett mondatok típusainak felismerése. Összetett mondatok elemzése. Mondatvariánsok közötti különbségek értelmezése (pl. a stílusérték szempontjából).)

A szöveg

A szöveg és a kommunikáció (Szöveg, szövegösszefüggés, beszédhelyzet. Szövegek jellemzőinek megfigyelése. A címzett szerepe a szöveg megalkotottságában. A szöveg fogalma, a szövegek jellemzőinek megfigyelése, megnevezése, rendszerezése. Szövegpragmatika: szövegvilág, nézőpont, fogalmi séma, tudáskeret, forgatókönyv.)

A szöveg szóban és írásban (A szóbeliség és az írásbeliség hatása a szövegformálásra. A szóbeli és írott szövegek szerepe, eltérő jegyei. Szövegek alkotása a tájékoztató, érvelő, meggyőző, vitázó közlésformák néhány egyszerűbb műfajában. A szövegfonetikai eszközök és az írásjelek értelmes,

kifejező alkalmazása. A szövegfonetika helyes használata. Szövegek alkotása a tájékoztató, érvelő, meggyőző, vitázó közlésformák néhány összetettebb műfajában. Érvelő esszék írása. A szövegfonetika jelentősége, funkciója (hangsúly, hanglejtés, hangerő, szünet, beszédtempó.)

A szöveg szerkezete és jelentése (A szöveg és a mondat viszonya. A különféle szövegek felépítése, egységei. Szövegméret, megjelenés. A szövegkohézió, a témaháló és a cím. Bekezdés, tömb, szakasz. A szövegértelmezés összetevői: a pragmatikai, a jelentésbeli és a nyelvtani szintek. Az elsődleges és másodlagos, mögöttes jelentés. Szövegkohézió: téma–réma, topik, fókusz, kulcsszó. A szövegmondat. Nyelvtani tényezők a szöveg jelentésének megteremtésében: kötőszó, névmás, névelő, határozószó, előre- és visszaütés, deixis, egyeztetés.)

Szövegértelmezés (A szövegértés, szövegfeldolgozás technikája, olvasási típusok és stratégiák. A téma értelmezése mindennapi, ismeretterjesztő és szépirodalmi szövegekben. A téma értelmezése tudományos szövegekben.)

Az intertextualitás (A szövegek köziség, intertextualitás jelenségeinek értelmezése irodalmi és nem irodalmi szövegekben.)

A szövegtípusok (Szövegtípusok jellemzői megjelenés, műfajok és nyelvhasználati szintek szerint. A legjellegzetesebb közlésmódok: a beszélt nyelvi társalgási és az írott monologikus szövegek. Nyelvhasználati szintek szerinti szövegtípusok: mindennapi, közéleti és hivatalos, tudományos, sajtó és média, szépirodalmi. A továbbtanuláshoz, illetve a munka világában szükséges szövegtípusok: különböző típusú önéletrajzok, motivációs levél; különböző témájú hivatalos levelek (pl. panaszos levél), kérvény, beadvány; hozzászólás, felszólalás, vitaindító, rövid ünnepi beszéd; ajánlás, méltatás; szórólap szövege. Szövegtípusok: monologikus, dialogikus és polilogikus; beszélt, írott, elektronikus; spontán, tervezett. Közlésmódok: elbeszélő, leíró, érvelő. Ismeretterjesztő, szépirodalmi és egyszerűbb tudományos szövegek elemzése (pl. a címzettek, a téma, a szóhasználat, a megszerkesztettség szempontjából).)

Az elektronikus írásbeliség és a világháló hatása a szövegre, szövegek a médiában (Az internetes szövegek jellemzői, az írott és internetes szövegek összehasonlítása, az eltérő és azonos jegyek megfigyelése, megnevezése. Az internetes adatkeresés, a különböző forrásokból származó adatok megbízhatóságának és használhatóságának kérdései. A különböző forrásból származó információk megadott szempontok szerint való összehasonlítása, megvitatása, kritikai következtetés levonása. A pontos és etikus hivatkozás. Az elektronikus média hagyományos (rádió, televízió) és új közlésmódjai (pl. honlap, blog, internet), az új közlésmódok társadalmi hatása. Digitális formájú szövegek alkotása, multimédiás kiegészítések használata. Az írott és az elektronikus tömegkommunikáció szövegtípusait elkülönítő nyelvi és nem nyelvi tényezők. Médiaközlések elemzése (pl. hír, kommentár, tudósítás, interjú, cikk, glossza, ismeretterjesztő szöveg): tartalmi, szerkezeti és szövegformálási kritériumai, nyelvhasználati, hatásbeli sajátosságai. A hagyományos és az új elektronikus média publicisztikai és a tájékoztató műfajai.)

A retorika alapjai

A nyilvános beszéd (A retorika mint a meggyőzés művelete a gondolatközlésben. A beszéd felépítése, a beszéd megszerkesztésének menete az anyaggyűjtéstől a megszólalásig. A hivatalos felszólalás, hozzászólás különböző helyzetekben, a nyilvános beszéd, a közszereplés főbb nyelvi és viselkedésbeli kritériumai. A retorika jelentősége és alkalmazása. A retorika mint a szónoklás tudománya. Néhány történeti értékű és jelenkori szónoki beszéd retorikai eszközei és esztétikai hatása.)

Érvelés, megvitatás, vita A kulturált véleménynyilvánítás és vita gyakorlata. Az érvelés műfajai: a tétel, a bizonyítás, a cáfolat, az érv és az ellenérv. Az érv felépítése. Az érvelés logikája, technikája; az érvek elrendezése. A releváns és a hibás érv megkülönböztetése. A kiselőadás és a vizsgafelelet felépítése. Az állásinterjú. A hatásos előadásmód eszközei. A szónok tulajdonságai, feladatai. Az érvelési hibák. A cáfolat módszerei. Az előadás szemléltetésének módjai (bemutatás, prezentáció). A hatásos meggyőzés és véleménynyilvánítás nyelvi (mondat- és szövegfonetikai eszközök) és nem nyelvi kifejezésbeli eszközei a különféle szövegműfajokban, az audiovizuális és multimédiás közlés különböző formáiban. A hivatalos felszólalás, hozzászólás különböző helyzetekben.)

A szövegszerkesztés eljárásai (Az összefoglalás funkciója és típusai. A szónoklat felépítése: bevezetés (az érdeklődés felkeltése, a jóindulat megnyerése, témamegjelölés), elbeszélés, érv, cáfolat, összekötő elem; befejezés (összefoglalás, kitekintés). Indukció, dedukció.)

Stílus és jelentés

Szóhasználat és stílus (Stílus és jelentés a mindennapi nyelvhasználatban, a szaknyelvben és a szépirodalomban. A jellegzetes stílustípusok (stílusárnyalatok) megismerése (pl. bizalmas, közömbös, választékos), felismerése, hatásának elemzése. Egyszerű stílusjelenségek felismerése, magyarázata. Stílusérték (alkalmi és állandó). Stílushatás. A szóhasználat nyelvtani, jelentésbeli és stílárius kötöttségei. Jelentésszerkezet, jelentéselem, jelentésmező, jelhasználati szabály. Denotatív, konnotatív jelentés.)

A szójelentés (A nyelvi szintek alkalmi és állandó stílusértékének megfigyelése, felismerésük, valamint alkalmazásuk a szövegalkotásban. A szavak jelentésének szerkezete, jelentéselemek. Egyjelentésű, többjelentésű szó, homonima, szinonima, hasonló alakú szópár, ellentétes jelentés. Egynyelvű szótárak használata (pl. Magyar szinonimaszótár, Magyar értelmező kéziszótár), valamint kétnyelvű szótárak ismerete. A hangalak és jelentés viszonya, jelentésmező. Motivált és motiválatlan szavak. A szójelentés változásai. A jelentés szerepe a nyelvi szerkezetek kialakításában. A szórend jelentésváltozatainak megfigyelése, hatásértelmezés.)

Stíluszeszközök (A helyzetnek, kommunikációs célnak megfelelő stíluszeszközök tudatos használata a szövegalkotásban. Az egyszerűbb szóképek köznyelvi és szépirodalmi szövegekben: hasonlat, metafora, metonímia. Metaforikus jelentés. Az egyszerűbb alakzatok: felsorolás, ismétlődés, ellentét, gondolatritmus. A bonyolultabb szóképek: szinesztézia, szinekdoché, összetett költői kép, allegória, szimbólum. Az alakzatok. A szókészlet stilisztikája és a mondatstilisztikai eszközök (pl. archaizálás, evokáció, verbális stílus, nominális stílus, körmondat). Hangszimbolika, hangutánzás, hangulatfestés, alliteráció.)

Stílusréteg, stílusváltozat (A leggyakoribb stílusrétegek jellemzőinek megismerése, felismerése, elemzése, összefüggésben a szövegtani jellemzőkkel. A társalgási stílus ismérvei, minősége. A közélet színterei, a közéleti és a hivatalos stílus kritériumai, stílárius kötöttségei. A publicisztikai stílus főbb jellemzői, tipikus szóhasználat, a megjelenítés közlésértéke (pl. tipográfia, képi világ). Nem irodalmi és szépirodalmi szövegek stílusának összehasonlítása. Nem irodalmi és szépirodalmi szövegek stílushatásának komplex értékelése. A tudományos és a szakmai stílus sajátosságai. A stílus és norma koronkénti változatai – néhány példa bemutatásával.)

IRODALOM

Művek a magyar irodalomból I. Kötelező szerzők (Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, József Attila, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor) Az életút, az életmű legjelentősebb tényei. Kronológiai és topográfiai tájékozottság, a szerzők jellegzetes regionális, kulturális kötődései, a pályakép főbb

jellemzői. A pályaszakaszokat jellemző főbb témák, kérdésfeltevések. A pályaképre ható irányzatok és szellemi kötődések, világirodalmi párhuzamok. Kötetek, ciklusok, témák, motívumok. A művek hatása, fogadtatása egy-két példa alapján. A szerző utóélete, helye és hatása az irodalmi-kulturális hagyományban. A művekben felvetett kérdések néhány etikai, történeti, lélektani, társadalmi, továbbá gondolati, filozófiai, esztétikai vonatkozása. Különféle kritikák, interpretációk.

Művek a magyar irodalomból II. Választható szerzők (Balassi Bálint, Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Illyés Gyula, Jókai Mór, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Kertész Imre, Kölcsey Ferenc, Krúdy Gyula, Márai Sándor, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Nagy László, Nemes Nagy Ágnes, Németh László, Ottlik Géza, Örkény István, Pilinszky János, Radnóti Miklós, Szabó Lőrinc, Szilágyi Domokos, Vörösmarty Mihály, Weöres Sándor, Zrínyi Miklós) Az életút, az életmű legjelentősebb tényei. Kronológiai és topográfiai tájékozottság, a szerzők jellegzetes regionális, kulturális kötődései, a pályakép főbb jellemzői. A pályaszakaszokat jellemző főbb témák, kérdésfeltevések. A pályaképre ható irányzatok és szellemi kötődések, világirodalmi párhuzamok. Kötetek, ciklusok, témák, motívumok. A művek hatása, fogadtatása egy-két példa alapján. A szerző utóélete, helye és hatása az irodalmi-kulturális hagyományban. Különféle kritikák, interpretációk. Tájékozottság a korszakban, a kortársak között (pl. Berzsenyi és Kazinczy, Berzsenyi és Kölcsey; Jókai és kora), az irodalmi hagyományban (pl. az antik hagyomány Berzsenyi, Kosztolányi, Radnóti költészetében). Műfaji, kifejezésmódbeli, tematikai sajátosságok a korszak szellemi irányzataival, a korstílussal való összefüggésben is. A művekben felvetett kérdések néhány etikai, történeti, lélektani, társadalmi, továbbá gondolati, filozófiai, esztétikai vonatkozása. A művek fogadtatása, hatása, utóélete az irodalmi-kulturális hagyományban egy-egy példával.

Művek a magyar irodalomból III. Kortárs szerzők - Nyomtatott szöveg, digitális közlés. Tájékozódás a kortárs irodalmi nyilvánosságban (pl. antológiák, irodalmi ismeretterjesztés, könyvhét). A művek hatása, fogadtatása – egy-két példa alapján, különféle kritikák, interpretációk. A művekben felvetett kérdések néhány etikai, történeti, lélektani, társadalmi, továbbá gondolati, filozófiai, esztétikai vonatkozása.

Művek a világirodalomból (Az európai irodalom alapvető hagyományai: az antikvitás és a Biblia. További választható korszakok: a romantika, a realizmus, a századfordulós modernség a szimbolizmustól az avantgárdig, a 20. század. További választható korszakok: a középkor, a reneszánsz, a felvilágosodás, avantgárd és a 20. század első fele, a 20. század második fele és kortárs világirodalom. A korszak jellemzőinek és egy-két kiemelkedő képviselőjének vagy alkotásának bemutatása. Művek értelmezése a korszak szellemi irányzataival, a korstílussal való összefüggésben is (pl. műfaji sajátosságok, a téma, a kompozíció összefüggései, a lehetséges és szükséges stíluskorszakbeli, stílustörténeti vonatkozások).)

Színház és dráma (Szophoklész egy műve; Shakespeare egy műve; Molière egy műve; Katona József: Bánk bán; Madách Imre: Az ember tragédiája; Egy 19. századi dráma: Ibsen, Csehov; Örkény István egy drámája; Egy 20. századi magyar dráma. Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde. Az epikus dráma. Az abszurd dráma. Egy 20-21. századi magyar dráma. Az adott mű színpadi előadása mint az interpretáció eszköze (pl. színpadi megjelenítések összehasonlítása). Memoriter szöveghű és kifejező előadása. A művekben felvetett kérdések néhány etikai, történeti, lélektani, társadalmi, továbbá gondolati, filozófiai, esztétikai vonatkozása.)

Az irodalom határterületei (Egy jelenség vagy szerző vagy műfaj vagy műalkotás elemzése vagy bemutatása a lehetséges témák egyikéből. Az olvasmányok iránti tömegszükséglet és a művészi színvonal / minőség összefüggései. „Magas” (elit) művészet és a tömegkultúra viszonyának problémája egy korszakban. Könyvnyomtatás, sajtó, irodalom (pl. a folytatásos regény jelentősége és

példái). Egy-egy jellemző nézet az irodalomolvasás szellemi, lelki motivációjáról. Az irodalom felhasználása, praktikus használata (pl. gyógyító használata: olvasásterápia; alkalmi költészet: köszöntők, ünnepi versek). Az irodalmi ismeretterjesztés főbb nyomtatott és elektronikus műfajai (pl. könyvismertetés, ajánlás, kritika, CD-ROM, internetes könyvkínálat.)

Regionális kultúra, interkulturális jelenségek és a határon túli irodalom (Interkulturális jelenségek, eltérő szöveghagyományok. Posztmodern jelenségek a mai kultúrában. Szerzők, művek a határon túli magyar irodalomból. Regionális jelenségek, valamint a határon túli irodalom)